

УДК 159.923:314.151.3-054.73-053.6

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.3.5>**Маргарита КУДІНОВА**

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: 0000-0002-0599-4708

Ольга СТАШУК

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: 0000-0001-7817-8739

Дарія КОЖАНОВА

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
ORCID: 0009-0001-0904-6166

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ САМООЦІНКИ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Стаття присвячена вивченню психосоціальних наслідків внутрішнього переміщення осіб підліткового віку в умовах воєнного стану в Україні. Метою дослідження є емпіричне вивчення особливостей самооцінки та психічних станів у внутрішньо переміщених осіб підліткового віку, а також виявлення взаємозв'язків між цими психологічними характеристиками.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Запорізької гімназії № 32. Загальна вибірка складала 30 учнів дев'ятих класів віком 14-15 років. Для діагностики самооцінки використано Шкалу самооцінки М. Розенберга. Психічні стани досліджувалися за допомогою методики «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка. Збір даних здійснювався через Google Forms з дотриманням принципів анонімності та етичних стандартів роботи з неповнолітніми. Для статистичної обробки даних застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена з використанням програми SPSS Statistics.

Дослідження підтвердило гіпотезу про негативний вплив вимушеного переселення на самооцінку та психічні стани підлітків. Так, у групі внутрішньо переміщених осіб виявлено домінування низького рівня самооцінки при значно меншій представленості високого рівня порівняно з контрольною групою, що свідчить про інверсію структури самооцінки між досліджуваними групами. Внутрішньо переміщені підлітки характеризуються несприятливим психоемоційним профілем з підвищеними рівнями тривожності та фрустрації, що суттєво перевищує показники місцевих однолітків. Кореляційний аналіз встановив статистично значущі негативні зв'язки між самооцінкою та основними показниками емоційного неблагополуччя, підтверджуючи припущення про те, що зниження самооцінки закономірно супроводжується підвищенням тривожності і фрустрованості, створюючи передумови для подальшого погіршення психологічного благополуччя.

Результати дослідження мають важливе теоретико-практичне значення для наукового обґрунтування психосоціальних наслідків внутрішнього переміщення, а також визначення шляхів психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам підліткового віку, у чому, зокрема, і полягають перспективні напрямки нашого дослідження.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вимушене переселення, підлітки, самооцінка, психічні стани, тривожність, агресія, ригідність, фрустрація, кореляційний аналіз.

Marharyta Kudinova, Olha Stashuk, Dariia Kozhanova. EMPIRICAL STUDY OF THE INTERRELATIONSHIPS BETWEEN SELF-ESTEEM AND PSYCHOLOGICAL STATES OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS OF ADOLESCENT AGE

The article deals with the study of psychosocial consequences of internal displacement of adolescents in conditions of martial law in Ukraine. The aim of the study is to empirically examine the peculiarities of self-esteem and mental states in internally displaced adolescents, as well as to identify the interrelations between these psychological characteristics.

The empirical study was conducted at Zaporizhzhia Gymnasium No. 32. The total sample consisted of 30 ninth-grade students aged 14-15. The Rosenberg Self-Esteem Scale was used to diagnose self-esteem. Mental states were studied using Eysenck's "Self-Assessment of Mental States" methodology. Data collection was carried out via Google Forms in accordance

with the principles of anonymity and ethical standards for working with minors. Spearman's rank correlation coefficient was used for statistical data processing using the SPSS Statistics program.

The study confirmed the hypothesis about the negative impact of forced displacement on the self-esteem and mental health of adolescents. Thus, in the group of internally displaced persons, a low level of self-esteem was found to predominate, with a significantly lower representation of high levels compared to the control group, indicating an inversion of the self-esteem structure between the study groups. Internally displaced adolescents are characterized by an unfavourable psycho-emotional profile with elevated levels of anxiety and frustration, which significantly exceeds the indicators of local peers. Correlation analysis established statistically significant negative relationships between self-esteem and key indicators of emotional distress, confirming the assumption that a decline in self-esteem is naturally accompanied by increased anxiety and frustration, creating the conditions for further deterioration in psychological well-being.

The results of the study are of great theoretical and practical importance for the scientific substantiation of the psychosocial consequences of internal displacement, as well as for determining ways to provide psychological assistance to internally displaced adolescents, which is, in particular, the prospective direction of our future research.

Key words: internally displaced persons, forced resettlement, adolescents, self-esteem, mental states, anxiety, aggression, rigidity, frustration, correlation analysis.

Постановка проблеми. Військові дії в Україні спричинили масштабне внутрішнє переміщення населення, яке неминуче супроводжується глибокими соціально-психологічними наслідками для кожної особи, як: нестабільність, втрата контролю над ситуацією та власним життям, різке зниження матеріального добробуту, відчуття незахищеності та неспроможності передбачати майбутнє [15]; порушується соціальна екологія людини [14], змінюються адаптаційні механізми [4] тощо. Особливо чутливою до цих наслідків є дитяча та підліткова категорія внутрішньо переміщеного населення, яка за даними, опублікованими Державним підприємством «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України» (вересень 2025 року), становить значну частку (834 863 осіб) [2]. Підлітковий вік збігається з кризовим етапом розвитку, коли інтенсивно формується Я-концепція, самоідентичність та система ціннісних орієнтацій, а вимушене переселення, яке поєднує множинні стрес-фактори: структурні стресори (руйнування звичного життєвого середовища, втрата матеріальних ресурсів), соціальні стресори (порушення міжособистісних зв'язків, необхідність інтеграції в нове соціальне середовище), психологічні стресори (переживання травматичних подій, невизначеність майбутнього) та культурно-адаптаційні стресори (необхідність пристосування до нових соціокультурних умов, можливе упереджене ставлення приймаючого населення), створює додаткові ризики для їхнього психічного благополуччя. Крім цього, хронічний вплив зазначених стресорів може призводити до формування негативних когнітивних схем самосприйняття.

Дослідження психосоціального стану українських підлітків, які перебувають в умовах воєнних дій, засвідчили високу поширеність психічних труднощів у цій групі, а також виявили взаємозв'язок між пережитою травмою, проявами психічних симптомів і самооцінкою як важливим захисним механізмом

[13]. У роботах F. Giordano та співавторів, присвячених вивченню адаптаційних ресурсів української молоді у ситуації збройного конфлікту, підкреслюється роль самооцінки як одного з ключових механізмів психологічного захисту [12]. Сукупність цих та інших досліджень дозволяє розглядати самооцінку як провідний компонент психологічного благополуччя підлітків, зокрема в умовах вимушеного переселення. Вона істотно впливає на рівень соціальної адаптації, розвиток мотиваційної сфери, емоційну врівноваженість і перспективи особистісного становлення в нових життєвих обставинах. Для підлітків-переселенців це означає не лише потребу інтегруватися у нове соціальне середовище, але й необхідність переосмислення власної ідентичності в умовах радикальної зміни життєвого контексту. У зв'язку із цим особливого значення набуває дослідження того, яким чином самооцінка внутрішньо переміщеного підлітка корелює з його психічними станами як-от: тривожність, фрустрація, агресивність та ригідність, оскільки саме вони істотним чином можуть впливати на процеси адаптації та соціалізації. Відтак, вивчення взаємозв'язку між самооцінкою та психічними станами внутрішньо переміщених підлітків постає як актуальна наукова і водночас практична проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасних досліджень, присвячених психологічним особливостям внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), дає змогу виокремити кілька тематичних напрямів. Перший охоплює загальні аспекти адаптації ВПО: зокрема, М. Логвинова [7] розглядала їх як специфічну категорію вимушених мігрантів, М. Кудінова та Д. Кожанова [5] аналізували психологічні особливості переселенців за допомогою SWOT-аналізу. Другий напрям зосереджується на проблематиці психологічної стійкості: Е. Михлюк та І. Логовський [8] досліджували життєстійкість ВПО, а А. Голотенко [3] вивчала особливості психосоці-

ального благополуччя цієї категорії. Окрему групу становлять дослідження психічного здоров'я ВПО. Так, О. Семікіна, В. Федченко, І. Явдак, О. Черediaкова та С. Волкова [9] виявили специфіку емоційних станів ВПО; Н. Шиліна [11] проаналізувала емоційний стан біженців і переселенців у студентському середовищі; Ю. Жданович [4] дослідила специфічні характеристики адаптаційних процесів у дітей-переселенців.

Водночас аналіз наукової літератури виявляє суттєву прогалину: бракує комплексних емпіричних досліджень, які б висвітлювали специфіку самооцінки підлітків з числа внутрішньо переміщених осіб та її взаємозв'язки з основними параметрами їхніх психічних станів. Саме це зумовлює необхідність проведення поглиблених наукових розвідок у цьому напрямі.

Мета статті: емпірично дослідити особливості самооцінки та психічних станів у внутрішньо переміщених осіб підліткового віку, а також виявити взаємозв'язки між цими психологічними характеристиками.

Завданнями дослідження визначено: 1. Здійснити порівняльний аналіз рівня самооцінки між групами внутрішньо переміщених підлітків та їх місцевих однолітків. 2. Дослідити особливості психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність). 3. Виявити кореляційні зв'язки між рівнем самооцінки та показниками психічних станів у групі внутрішньо переміщених підлітків.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань і досягнення визначеної мети було застосовано загальнонаукові методи теоретичного рівня, зокрема: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення наукових даних. Для емпіричного вивчення самооцінки внутрішньо переміщених осіб підліткового віку було використано методи шкалювання та самооцінювання станів (методики Шкала самооцінки М. Розенберга та Самооцінка психічних станів Г. Айзенка), порівняння даних, методи математико-статистичної обробки даних (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена з використанням комп'ютерної програми SPSS Statistics).

Наукова новизна дозволяє розширити наявні уявлення про психологічні наслідки вимушеного переселення для особистісного розвитку підлітків через призму самооцінювальних процесів.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне вивчення взаємозв'язків самооцінки та психічних станів внутрішньо переміщених осіб підліткового віку складалося з трьох послідовних етапів.

1. Теоретико-аналітичний етап, який передбачав системний аналіз наукової літератури з метою формування теоретико-методологічного базису дослідження. Основними напрямками дослідження були: систематизація концептуальних підходів до вивчення самооцінки у вітчизняній та зарубіжній психології; аналіз специфіки розвитку самосвідомості та Я-концепції в підлітковому віці; дослідження впливу психотравмуючих факторів (вимушене переселення, соціальна дезадаптація) на особистісний розвиток підлітків; дослідження психо-соціального впливу внутрішнього переселення. Основні результати цього етапу дослідження викладені у наших попередніх публікаціях [5; 10].

На основі теоретичного аналізу нами сформульовано гіпотезу дослідження: підлітки з числа внутрішньо переміщених осіб демонструватимуть нижчі показники самооцінки та вищі рівні негативних психічних станів порівняно з підлітками, що не мають досвіду вимушеного переселення. Це припущення ґрунтується на системному підході до розуміння психотравмуючого впливу вимушеної міграції на особистість підлітка.

2. Організаційно-емпіричний етап. Цей етап охоплював безпосереднє планування та проведення емпіричного дослідження з метою верифікації теоретично виокремленої гіпотези. Нами було здійснено операціоналізацію дослідницької програми, а саме: сформульовано мету завдання дослідження, сформульовано гіпотезу для емпіричної перевірки; здійснено підбір психодіагностичного інструментарію з урахуванням критеріїв валідності, надійності та відповідності віковим особливостям досліджуваного контингенту. Обрані методики (Шкала самооцінки М. Розенберга [1, с. 171–172] та методика «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка [6, с. 76–78]) відповідають віковим особливостям респондентів та дозволяють об'єктивно оцінити рівень самооцінки, а також основні параметри психоемоційного стану особистості (тривожність, фрустрованість, агресивність, ригідність).

Особливу увагу було приділено дотриманню етичних принципів роботи з неповнолітніми респондентами. Було отримано згоду від батьків учнів на участь їхніх дітей у психологічному дослідженні, що є обов'язковою вимогою при роботі з особами, які не досягли повноліття.

Дослідження проводилося з використанням цифрової платформи Google Forms, що забезпечило ефективність збору даних та їх автоматичну систематизацію. Онлайн-формат

надав низку методологічних переваг: зручність та доступність для респондентів, економію часу, автоматичне збереження відповідей та можливість миттєвого отримання результатів для подальшого статистичного аналізу.

Учасникам було надано вичерпну інформацію про процедуру тестування. Анонімність процедури створила сприятливі умови для забезпечення щирості відповідей респондентів, що підвищило валідність результатів та мінімізувало вплив соціальної бажаності на показники самооцінки та психічних станів досліджуваних підлітків.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Запорізької гімназії № 32 Запорізької міської ради Запорізької області протягом січня-лютого 2025 року. Вибір даної освітньої установи як експериментального майданчика зумовлений тим, що в ній навчається значна кількість дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, що створило оптимальні умови для формування репрезентативної вибірки.

Загальна вибірка складала 30 учнів дев'ятих класів, які були розподілені на дві групи: експериментальна група (внутрішньо переміщені особи): $n=17$ (56,7%), контрольна група (учні, які постійно проживають у м. Запоріжжя): $n=13$ (43,3%). Гендерний розподіл загальної вибірки: 13 хлопців (43,3%) та 17 дівчат (56,7%). Вік респондентів: 14–15 років.

Обґрунтування вибору учнів дев'ятого класу як об'єкта дослідження базується на психологічних особливостях: діти 14–15 років перебувають на етапі пізньої підлітковості, що характеризується відносною стабілізацією особистісних структур при збереженні активного процесу самоідентифікації. Цей віковий період є оптимальним для дослідження самооцінки, оскільки дозволяє отримати більш стійкі та диференційовані показники порівняно з раннім підлітковим віком, коли процеси самосприйняття ще характеризуються значною мінливістю та нестабільністю.

3. Аналітико-узагальнюючий етап дослідження був присвячений комплексному аналізу та інтерпретації отриманих емпіричних даних з метою верифікації висунутої гіпотези та формулювання науково обґрунтованих висновків. Обробка результатів включала: перевірку повноти та якості отриманих даних; кодування та систематизацію відповідей респондентів; розподіл вибірки на дослідні групи за критерієм наявності/відсутності статусу внутрішньо переміщеної особи; обчислення основних описових статистик; формулювання висновків та окреслення перспективних напрямів подальших наукових розвідок.

Висвітимо ключові результати, отримані на аналітико-узагальнюючому етапі нашого дослідження.

Результати діагностики рівня самооцінки за методикою М. Розенберга представлено в таблиці 1 та на рисунках 1 і 2.

У групі ВПО спостерігається превалювання неадекватної (заниженої) самооцінки – 52,9% респондентів (9 осіб) демонструють низький рівень самооцінки. Це свідчить про суттєве порушення самоставлення та наявність негативних когнітивних схем самосприйняття у більшості досліджуваних підлітків-переселенців. Середній рівень самооцінки виявлено у 29,5% респондентів (5 осіб), що вказує на помірну невпевненість у власних можливостях при збереженні відносно реалістичного уявлення про себе. Лише 17,6% ВПО (3 особи) мають високий рівень самооцінки, що свідчить про наявність у частини досліджуваних адаптивних копінг-ресурсів та здатність до конструктивної переробки травматичного досвіду. Адекватна самооцінка характеризується реалістичним самосприйняттям, збалансованою оцінкою власних можливостей і обмежень, позитивним самоставленням та мотивацією до особистісного зростання.

Контрольна група демонструє принципово іншу структуру розподілу рівнів самооцінки.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів самооцінки підлітків за методикою «Шкала самооцінки Розенберга»

Рівень самооцінки		Експериментальна група, ВПО ($n=17$)		Контрольна група, місцеві ($n=13$)	
		Кількість респондентів	Відсоток	Кількість респондентів	Відсоток
Адекватна самооцінка	Високий	3	17,6%	6	46,2%
	Середній	5	29,5%	4	30,7%
Неадекватна самооцінка	Низький	9	52,9%	3	23,1%
Загалом		17	100%	13	100%

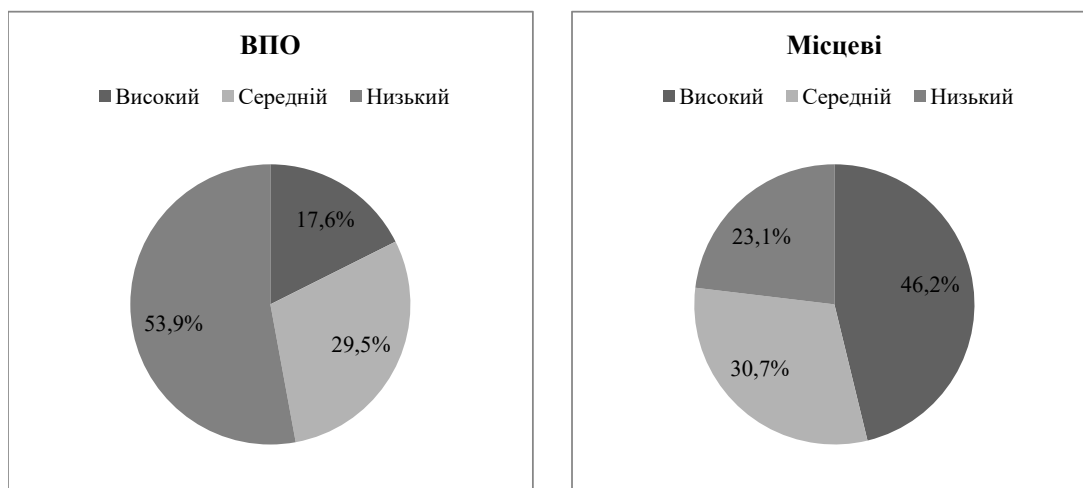

Рис. 1, 2. Рівні самооцінки внутрішньо переміщених підлітків за методикою «Шкала самооцінки Розенберга»

Найбільший відсоток місцевих підлітків (46,2%, 6 осіб) характеризується високим рівнем самооцінки, що свідчить про позитивне самоставлення та реалістичне сприйняття власних можливостей. Середній рівень самооцінки виявлено у 30,7% респондентів (4 особи), що є показником збалансованого самосприйняття. Низький рівень самооцінки притаманний лише 23,1% місцевих підлітків (3 особи), що значно менше порівняно з групою ВПО.

Порівняння результатів дає підстави дійти висновків, що місцеві підлітки демонструють у 2,6 рази вищі показники високого рівня самооцінки (46,2% проти 17,6%), що свідчить про значно кращі адаптивні можливості та психологічне благополуччя. Протилежна тенденція спостерігається щодо низького рівня самооцінки: у групі ВПО показники у 2,3 рази вищі порівняно з місцевими (52,9% проти 23,1%), що підтверджує негативний вплив вимушеного переселення на самоставлення підлітків. Водночас показники середнього рівня самооцінки в обох групах є приблизно однаковими (29,5% у ВПО проти 30,7% у місцевих). Такий розподіл результатів демонструє інверсію структури самооцінки між групами: якщо у місцевих підлітків превалює високий рівень самооцінки з мінімальним відсотком низького, то у ВПО спостерігається протилежна картина з домінуванням заниженої самооцінки при значно меншій представленості високого рівня.

2). Результати методики Г. Айзенка дозволили виявити емоційно-поведінкові особливості респондентів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність) та встановити їх взаємозв'язок з рівнем самооцінки (табл. 2).

Шкала тривожності у групі внутрішньо переміщених підлітків демонструє негативну тенденцію: більше половини респондентів (52,9%, 9 осіб) характеризуються високим рівнем тривожності. Це свідчить про наявність хронічного емоційного напруження, підвищеної чутливості до загроз та схильності до катастрофічного мислення. Середній рівень тривожності виявлено у 29,4% підлітків (5 осіб), що вказує на помірну емоційну напруженість. Лише 17,6% ВПО (3 особи) демонструють низький рівень тривожності, що може свідчити про наявність ефективних механізмів емоційної регуляції або використання захисних психологічних стратегій.

Показники фрустрації розкривають значну емоційну нестабільність у групі ВПО: 41,2% респондентів (7 осіб) мають високий рівень фрустрації, що проявляється у схильності до роздратування, незадоволеності життєвими обставинами та зниженій толерантності до перешкод. Середній рівень фрустрації притаманний 35,3% підлітків (6 осіб), а низький – лише 23,5% (4 особи). Така структура розподілу вказує на переважання негативних емоційних реакцій на життєві труднощі у більшості досліджуваних.

Рівень агресивності у групі ВПО характеризується більш збалансованим розподілом: найбільший відсоток припадає на низький рівень агресивності (41,2%, 7 осіб), що може свідчити про інтроєктивні форми переробки негативних емоцій. Високий та середній рівні агресивності представлені однаково – по 29,4% респондентів (по 5 осіб), що вказує на варіативність способів емоційного реагування в стресових ситуаціях.

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз психічних станів за методикою «Самооцінка психічних станів»
Г. Айзенка**

Шкала	Рівні	Експериментальна група, ВПО (n=17)		Контрольна група, місцеві (n=13)	
		Кількість респондентів	Відсоток	Кількість респондентів	Відсоток
Тривожність	Високий	9	52,9%	4	30,7%
	Середній	5	29,4%	7	53,8%
	Низький	3	17,6%	2	15,4%
Фрустрація	Високий	7	41,2%	3	23,1%
	Середній	6	35,3%	4	30,7%
	Низький	4	23,5%	6	46,2%
Агресивність	Високий	5	29,4%	5	38,4%
	Середній	5	29,4%	4	30,7%
	Низький	7	41,2%	4	30,7%
Ригідність	Високий	3	17,6%	2	15,4%
	Середній	5	29,4%	3	23,1%
	Низький	9	52,9%	8	61,5%

Показники ригідності демонструють позитивну тенденцію: 52,9% ВПО (9 осіб) мають низький рівень ригідності, що свідчить про збереження пластичності мислення та здатності до адаптації. Середній рівень ригідності виявлено у 29,4% підлітків (5 осіб), високий – у 17,6% (3 особи).

Рівень тривожності у контрольній групі (місцеві підлітки) має більш збалансовану структуру: домінує середній рівень тривожності (53,8%, 7 осіб), що вказує на нормативні показники емоційної напруженості. Високий рівень тривожності притаманний 30,7% респондентів (4 особи), низький – 15,4% (2 особи). Така структура свідчить про відносну емоційну стабільність більшості місцевих підлітків.

Показники фрустрації у контрольній групі демонструють превалювання низького рівня (46,2%, 6 осіб), що свідчить про високу толерантність до життєвих труднощів та ефективні копінг-стратегії. Середній рівень фрустрації виявлено у 30,7% підлітків (4 особи), високий – лише у 23,1% (3 особи).

Рівень агресивності характеризується домінуванням високих показників (38,4%, 5 осіб), що може бути пов'язано з віковими особливостями підліткового періоду. Середній та низький рівні агресивності представлені відповідно у 30,7% (по 4 особи).

Показники ригідності у групі місцевих демонструють превалювання низького рівня (61,5%, 8 осіб), що свідчить про високу когнітивну гнучкість та адаптивні можливості. Середній рівень ригідності виявлено у 23,1%

підлітків (3 особи), високий – у 15,4% (2 особи).

Порівняння результатів засвідчує відмінності у структурі психічних станів між досліджуваними групами. За шкалою тривожності група ВПО демонструє значно вищі показники: високий рівень тривожності у ВПО перевищує показники місцевих у 1,7 рази (52,9% проти 30,7%), що підтверджує негативний вплив вимушеного переселення на емоційний стан підлітків. Показники фрустрації також є більш несприятливими у групі ВПО: високий рівень фрустрації у переселенців у 1,8 рази вищий за аналогічний показник місцевих (41,2% проти 23,1%), водночас низький рівень фрустрації у місцевих удвічі вищий (46,2% проти 23,5%). За шкалою агресивності спостерігається протилежна тенденція: місцеві підлітки демонструють вищі показники агресивності (38,4% проти 29,4%), що може свідчити про більшу експресивність та асертивність у виразі емоцій, тоді як ВПО схильні до інтроєктивних форм переробки негативних переживань. Рівень ригідності є нижчим у обох групах, проте місцеві підлітки демонструють дещо кращі показники когнітивної гнучкості (61,5% низького рівня проти 52,9% у ВПО). Загалом, результати дослідження показують несприятливий психоемоційний стан внутрішньо переміщених підлітків, що проявляється передусім у підвищеній тривожності та фрустрованості при збереженні когнітивної пластичності.

3) Виявлені відмінності в рівнях самооцінки та психічних станів між групами

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки між самооцінкою та психічними станами у групі внутрішньо переміщених підлітків (n=17)

Досліджувані змінні	Коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s)	Рівень значущості (p)	Характеристика зв'язку
Самооцінка–Тривожність	-0,61**	$p < 0,01$	Сильний негативний
Самооцінка–Фрустрація	-0,54*	$p < 0,05$	Сильний негативний
Самооцінка–Агресивність	0,23	$p > 0,05$	Слабкий позитивний
Самооцінка–Ригідність	-0,34	$p > 0,05$	Помірний негативний

Примітки: ** – кореляція значуща на рівні $p < 0,01$; * – кореляція значуща на рівні $p < 0,05$; н.з. – не значуща.

актуалізували необхідність дослідження взаємозв'язків між цими показниками. З метою виявлення взаємозв'язків між рівнем самооцінки та показниками психічних станів у групі внутрішньо переміщених підлітків було проведено кореляційний аналіз з використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Вибір цього статистичного методу зумовлений характером досліджуваних змінних та обсягом вибірки ($n=17$). Для інтерпретації результатів застосовувалися загальноприйняті критерії оцінки сили кореляційного зв'язку: слабкий зв'язок ($|r| = 0,10-0,29$), помірний зв'язок ($|r| = 0,30-0,49$), сильний зв'язок ($|r| = 0,50-0,69$), дуже сильний зв'язок ($|r| = 0,70-0,89$). Рівень статистичної значущості встановлювався при $p < 0,05$.

Кореляційний аналіз виявив два статистично значущі взаємозв'язки, які підтверджують гіпотезу дослідження. Зв'язок самооцінки та тривожності ($r_s = -0,61$, $p < 0,01$) демонструє негативну кореляцію, що свідчить про те, що зниження рівня самооцінки у внутрішньо переміщених підлітків супроводжується значущим підвищенням рівня тривожності. У контексті вимушеного переселення низька самооцінка може посилювати відчуття власної вразливості та неспроможності справлятися з життєвими викликами, що закономірно призводить до тривожності.

Взаємозв'язок самооцінки та фрустрації ($r_s = -0,54$, $p < 0,05$) характеризується сильною негативною кореляцією, що вказує на те, що підлітки з нижчим рівнем самооцінки схильні до більш інтенсивних фрустраційних реакцій. Знижена самооцінка може зменшувати толерантність до перешкод та життєвих труднощів, що особливо актуально для внутрішньо переміщених осіб, які стикаються з множинами адаптаційними викликами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведене нами емпіричне дослідження виявило декілька значущих від-

мінностей між групами внутрішньо переміщених підлітків та їх місцевих однолітків. Зокрема у групі ВПО домінує низький рівень самооцінки, тоді як серед місцевих підлітків превалює високий рівень самооцінки. Дослідження психічних станів засвідчило несприятливий психоемоційний профіль внутрішньо переміщених підлітків, який характеризується підвищеними рівнями тривожності та фрустрації порівняно з контрольною групою. Водночас виявлено специфічні особливості емоційного реагування у ВПО: тенденцію до інтроєктивних форм переробки негативних емоцій та збереження когнітивної пластичності, що може розглядатися як адаптивний ресурс.

Кореляційний аналіз у групі внутрішньо переміщених підлітків підтвердив взаємозв'язок між самооцінювальними процесами та емоційним станом у ВПО: зниження самооцінки закономірно супроводжується підвищенням рівня тривожності і фрустрованості, що створює передумови для подальшого погіршення психологічного благополуччя підлітків-переселенців. Таким чином, емпіричне вивчення взаємозв'язків самооцінки та психічних станів внутрішньо переміщених осіб підліткового віку дозволило встановити негативну кореляцію між самооцінкою та тривожністю, а також між самооцінкою та фрустрацією у групі внутрішньо переміщених підлітків. Ці результати підтверджують припущення про системний характер психологічного впливу вимушеного переселення, а також аргументують передумови для подальшого погіршення психологічного благополуччя підлітків-переселенців. Відтак, ключовим напрямом подальших досліджень є пошук шляхів практичного застосування виявлених кореляційних зв'язків між самооцінкою та емоційними станами у сфері психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам підліткового віку.

Література:

1. Вельдбрехт О., Зінченко Н., Тавровецька Н. Шкала самооцінки Розенберга: українська адаптація та психометричні властивості. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2025. № 13. С. 142–172. DOI: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-7>
2. Внутрішньо переміщені особи. Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, 2025. URL: <https://www.ioc.gov.ua/en/analytics/dashboard-vpo> (Дата звернення: 29.09.2025)
3. Голотенко А. Особливості психосоціального благополуччя внутрішньо переміщених осіб. *Вісник: Соціальна робота*. 2020. № 1(3), С. 6–9. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/1>
4. Жданович Ю. М. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(1). С. 204–213.
5. Кудінова М., Кожанова Д. Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб: теоретичний аналіз проблеми. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2024. № 2 (63). С. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.2.2>
6. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
7. Логвинова М. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 11. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-6>
8. Михлюк Е., Логовський І. Психологічні особливості життєстійкості внутрішньо переміщених осіб. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2024. Вип. 1(7). С. 105–117. DOI: <https://doi.org/10.52363/dcpp-2024.1.8>
9. Семикіна О. Й., Федченко В. Й., Явдак І. О., Черediaкова О. С., Волкова С. О. Особливості емоційного стану у внутрішньо переміщених осіб. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2020. № 13. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-03>
10. Сташук О. О., Кудінова М. С., Галієва О. М. Соціально-психологічне значення аутич-роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2023. Вип. 1(8). С. 166–179. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-8-2>
11. Шиліна Н. Є. Проблема емоційного стану біженців та переселенців за умов військового конфлікту в Україні на прикладі студентів 5 курсу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2023 Том 34 (73) № 2. С. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.2/06>
12. Giordano F., Lipscomb S., Jefferies P., Kwon K. A., Giammarchi M. Resilience processes among Ukrainian youth preparing to build resilience with peers during the Ukraine-Russia war. *Front Psychol*. 2024 Feb 20. 15, 1331886. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1331886>
13. Goto R., Pinchuk I., Kolodezhny O., Pimenova N., Kano Y., Skokauskas N. Mental Health of Adolescents Exposed to the War in Ukraine. *JAMA Pediatr*. 2024 May 1. 178(5), 480–488. DOI: <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2024.0295>
14. Lai K., Toliashvili B. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia *Social Work and Social Policy in Transition*. 2010. Vol. 1, Issue 2. P. 92–118
15. Trubavina Iryna, Karaman Olena, Kamenova Dimitrina, Viktoriia Stepanenko and Yaroslava Yurkiv The response strategy of social work with displaced families and the receiving community (within the context of sustainable development) E3S Web Conf. Volume 280, 2021 Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2021) DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004010>

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 28.11.2025